

Əvvəli səhifə 16-da

– Bu suala və o müşahidənə görə sənə təşəkkür edirəm. “Fələk qırmancı”nın bəzi yerləri Pamukun dediyin romanı ilə mükəllimədə yazılıb. Buna ehtiyac vardı. O romanda bir insanın bir kitabı oxuyaraq həyatını necə dəyişdirdiyindən söhbət gedirdi. Məndə də eyni bir situasiya yaranmışdı. Ona görə Pamuka “pas atdım”. Pamuku xatırlatması üçün. Əslində bütün əsərlərin vahid mətni yaratdığı üçün. Bu, şüurlu bir gedişdir. Eyni şüurlu gedişi Mirzə Cəlil və Cəfər Cabbarlı üçün də etmişəm. Abbasın monoloqunda Biləgənli Elxandan köçürmələr var. Mirzə Cəlili də oxucular tapsın... Bu köçürmələr üzvi şəkildə əsərin tərkibinə çevrilir.

– Tural, ədəbiyyatımızda yazmayan, ya da yazdıqlarını zəif formada təkrarlayan, sadəcə, Mehdidən daha uzunömürlü yazıçılar var. Mən də Mehdi Bəyazid haqda çox eşitmişəm, ona yaxın adamlarla söhbət etmişəm. Məsələ budur ki, sən Mehдинin obrazını yaradaraq, ondan daha kənara çıxmaq istəmişən. Mehdi isə yazıçıdan daha çox fəlsəfə vurğunu kimi təqdim etmişən. Məlum şəxsiyyətin bəlli obrazını ümumiləşdirmək, ədəbiyyat adamını fəlsəfəyə meyilli biri kimi əks etdirmək nə dərəcədə ziddiyyətlidir, nə dərəcədə təbii?

– Mən Qismətin bu barədə mülahizəsinə haqq verirəm: “Romandakı Mehdi də bir az gerçəkdən yaşamış mərhum Mehdidir, bir az da müəllifin uydurduğu personaj. Bunları birbirindən ayırmaq çətin və əslində əbəsdir”.

Bəlkə də belə də demək olar: romandakı Mehdi mənəm. Yəni Qan Turalının gördüyü, anladığı Mehdi Bəyazid. Mehdi Bəyazidlə təəssüf ki, görüşmək, tanış olmaq imkanım olmadı. Lakin onun haqqında eşitdiyim onlarla xatirədən, oxuduğum yazılardan aldığım təəssürat əslində məndə Mehдинin az qala xəyali bir insan olduğu barədə möhkəm bir rəy yaratdı. Ona görə də Mehdi Bəyazidin romandakı Mehdiyə çox bənzəməməsini də təsadüfi hesab etmirəm. Bu, mənim Mehdimdir. Mənim gördüyüm. Bütün bunlarla bərabər bu romanı Mehdi Bəyazidə qoyulmuş bir abidə sayıram. İnanıram ki, Mehdi obraz kimi uzun illər yaşayacaq. Və onun faciəvi həyatı hələ insanları çox ağrıdacaq.

– Sufizm birmənalı müqəddəs qəbul olunur, ancaq sən bir qədər qaranlıq məqamları da qabartmağa çalışmışan. Bunu mövzuda qaçılmaz edən nə idi və bir də təpkilə nə dərəcədə ola bilər?

– Bilirsənmi, Fərid, bu müqəddəslik anlayışı da dəyişkəndir. Dünənə qədər “Kapital” müqəddəs deyildimi? İndi kapital müqəddəsdir. Müqəddəslik dəyişkən bir şeydir. Mən sufiliyi müasir dövrün ruhunda yazmışam. Amma kitabı oxumayan da elə anlamasın ki, mən sufiliyi pis bir şey sayıram. Sufizm əsrlərlə minlərlə yaradıcı insanın təsəllisi olub. Sufilik dövrün fərqliliyi olub. Amma XXI əsrdən necə görünür? Məsələ budur. XXI əsrin ruhi atmosferində sufilik nədir? XXI əsr yazıçısı onu necə əxz edir?

Sufizm Azərbaycan ədəbiyyatının şah damarlarından biridir. Bizim bütün klassiklərimizin üzərində sufiliyin təsiri olub. Bu təsir XIX əsrin əvvəllərinə, Bakıxanova qədər davam edib. Hətta Aşıq Ələsgərdə də bu təsir kifayət qədər güclü idi. Lakin Axundovdan sonra ədəbiyyatımız tamamilə başqa istiqamətə getdi. İndi mənim sufiliyə baxışımla Füzulinin baxışı əlbəttə ki, eyni olmamalıdır. Bu, dövrün, zamanın ruhudur. Mən elə kəskin reaksiya gözləmirəm. Çünki Azərbaycan ədəbiyyatının şah damar mövzusu ilə polemikaya getmək, ona öz münasibətimi göstərmək istəyirəm. Bu mənada “Fələk qırmancı” bir az da cəsarətlə bu mövzunun üstünə gedir və Azərbaycan ədəbiyyatının qırılmış xətlərini bərpa etməyə cəhd göstərir. Ona görə də hər nə qədər postmodern bir roman olsa belə, milli mövzularımıza müraciət edir. Təbii ki, mən milliyyəti sadə və bəsit şəkildə qavramıram, bu mənada millilik Azərbaycan klassikləri ilə dialoqa getmək, onları müasir dövrün postmodern ruhunda şərh etməkdən ibarətdir.

– Hər bir yaddaqalan əsər xüsusi özəlliyi ilə seçilir, bu əsərin özəlliyi nədədir və bir az da geniş baxsaq, bu romanın Azərbaycan ədəbiyyatında yerini bir yazıçı kimi necə görürsən, əsərinə diqqət gözləyirsənmi?

– Bu barədə suala tənqidçilər və ədəbiyyatşünaslar cavab verə bilər. Mənim cavabım yəqin ki, səmimi görünməz. Di gəl ki, mən nə yazdığımı çox gözəl bilirəm. Sadəlövh yox, düşüncəli yazıçıyam (gülür). Diqqəti isə əlbəttə ki, gözləyirəm. Və əsər çap olunduğu qısa müddətdə çox pozitiv mesajlar da almışam. Mən “Fələk qırmancı”na inanıram.

– Mirzə Fətəli ilə Mirzə Şəfi Vazeh arasındakı “Səndəmi şarlatan olmaq istəyirsən” dialoqunu romanda istifadə etmişən, amma Abbas Tufarqanlı ilə əsərin qəhrəmanının münasibətlərində. Bu detaldan yararlanmaq hardan ağılna gəldi?

– Vazeh Fətəliyə, yəni öz şagirdinə o sözü doğrudanmı deyib? Bilmirəm. Bu söz mənim yaddaşımda lap uşaqlıqdan qalıb. Dürüst bildiyim bir şey var. Bu söz Azərbaycan ədəbiyyatının gələcəyini müəyyənləşdirən sözdür. Bu gün Fərid Hüseyn də hardasa ədəbi varlığını o sözə borcludur. Eləcə də Qan Turalı. Və əlbəttə ki, Mirzə Cəlil də, “Molla Nəsrəddin” jurnalı da o sözdən doğulub. Məhz bu sözlə köhnə terminologiya ilə desəm, sufi-panteist ədəbiyyatın hökmranlığı başa çatdı. Və bu sözü romanda işlətmək mənim içimdən gəldi. Onu barmaqqlarım yox, ruhum yazdı sanki... Abbas məsələsində isə balaca bir oyun var. Bu Abbas o Abbasdırmı? Mən onu bilmirəm. Bu bir oyundur. Və dünya zətin bir oyun...

– Romanda bəzi tanıdığımız adamların obrazını gördüm. Məsələn, Yafəs Türksəsin. Başqa bizə məlum kimlər var və onların obrazı əsərdə hansı zərurətdən doğulub?

– Yafəs deyəndə ki... Düşünürəm ki, o Yafəsdır. O, ümumiləşmiş obrazdır. O Yafəsə yox, Yafəs ona oxşayır (gülür).

– Bayaq xilasdan danışdıq, məsələn, idrak təkkədəkiləri xilas etdi, bəs Mehdi xilas oldumu, sənəcə?

– Ölmək yaşamamağın yeganə yolu deyil. Onun yeganə çıxış yolu vardı. Utancla yaşayıb, dirigözlü ölməkdənsə...

Fərid Hüseyn